

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.5: 303.446.4

ПРАВОВІ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАЦЯХ М.Д. ЧУБАТОГО ТА Р.М. ЛАЩЕНКА

Кудін С.В., к.ю.н., доцент

*Академія праці, соціальних відносин і туризму, вул. Велика Окружна дорога, 3, м. Київ, Україна
kydin@i.ua*

Проаналізовано зміст проведених М.Д. Чубатим та Р.М. Лашенком правових порівняльно-історичних досліджень. Доведено, що вчені на основі використання порівняльно-історичного методу намагались обґрунтувати думку про недискретну, самобутню, лінійну еволюцію норм українського права, побудовану на своєрідності правових звичаїв. З'ясовано, що дослідники проводили порівняння окремих інститутів цивільного права в Україні, країнах Західної Європи та Московській державі періоду середньовіччя. Виявлено, що вчені велику увагу приділили дослідженню проблеми рецепції візантійського права в період Київської Русі й іноземним правовим впливам за литовсько-польської доби.

Ключові слова: правові порівняльно-історичні дослідження, наукова творчість М.Д. Чубатого, наукова творчість Р.М. Лашенка, порівняльно-історичний метод, історія українського права, звичаєве право, рецепція.

ПРАВОВЫЕ СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ТРУДАХ Н.Д. ЧУБАТОГО И Р.М. ЛАЩЕНКО

Кудин С.В.

*Академия труда, социальных отношений и туризма, ул. Большая Окружная дорога, 3, г. Киев, Украина
kydin@i.ua*

Проанализировано содержание проведенных Н.Д. Чубатым и Р.М. Лашенко правовых сравнительно-исторических исследований. Доказано, что ученые на основе использования сравнительно-исторического метода старались обосновать мысль про недискретную, самобытную, линейную эволюцию норм украинского права, построенную на своеобразии правовых обычаев. Выяснено, что исследователи проводили сравнения отдельных институтов гражданского права в Украине, странах Западной Европы и Московском государстве периода средневековья. Виявлено, что ученые большое внимание уделили исследованию проблемы рецепции византийского права в период Киевской Руси и иностранным правовым влиянием в литовско-польское время.

Ключевые слова: правовые сравнительно-исторические исследования, научное творчество Н.Д. Чубатого, научное творчество Р.М. Лашенка, сравнительно-исторический метод, история украинского права, обычное право, рецепция.

LAW COMPARATIVE-HISTORICAL STUDIES IN THE WORKS OF M.D. CHUBATYJ AND R.M. LASHHENKO

Kudin S.V.

*Academy of labour, social relations and tourism, Velyka Okruzhna Rd, 3, Kyiv, Ukraine
kydin@i.ua*

The article analyzes the subject matter of conducted by M.D. Chubatyj and R.M. Lashhenko law comparative-historical studies. According to the data collected in the result of the research, scientists used both diachronic and synchronous types of comparative-historical method in their studies. The research demonstrates that due to the application of diachronic type of comparative-historical method scientists substantiated their thought about non-discrete, original, linear evolution of Ukrainian points of law, formed due to the originality of legal customs. Special focus is made on the linking element that synthesized genesis of Ukrainian law in one sole continual line and they stated that it was Ukrainian customary law. The author stresses that it is very important to take into account thought of R.M. Lashhenko as to permanent development of notion of private-property right to land in Ukraine. Collected data gives an opportunity to identify that resting upon application of synchronous type of comparative-historical method M.D. Chubatyj tried to mention the difference in subject matter of demesnil law on the Ukrainian lands during Lithuanian-Russian period and Western European countries in the same epoch. M.D. Chubatyj came to the conclusion that some kind of similarity in the systems of demesnil law was fictional and idea of private-property right in Ukrainian law always encumbered the development of classical feudal system in the Ukrainian lands. Application by R.M. Lashhenko synchronous type of comparative-historical method gave him an opportunity to perform comparative analysis of idea of private-property right to land in Ukraine and Muscovite state. He stated that external factor (Tatar yoke) encumbered that idea in Muscovite state. It was mentioned that both scientists had positive attitude to the reception of byzantine law during the period of Kyivska Rus, but they have different points of

view as to evaluation of foreign legal effects in the next period. M.D. Chubatyj thought that they became the result of Ukrainian statehood decline and essentially changed public-law regime of Ukrainian lands, introduced elements of feudal system. However R.M. Lashhenko emphasized the negative influence of German law, because it had no common features with Ukrainian customary law, but rather loyally treated to the influences of Polish, Roman, Czech, Belorussian law on Lithuanian Statute. It was proved that R.M. Lashhenko considered Ukrainian law the element of Slavic law; and this could explain his statement about broad interplay of Ukrainian and Polish law during Middle Ages, positive influence of Russkaia Pravda on the law development of Novgorod and Pskov.

Key words: law comparative-historical studies, scientific work of M.D. Chubatyj, scientific work of R.M. Lashhenko, comparative-historical method, history of Ukrainian law, customary law, reception.

Важливою тенденцією розвитку української юридичної науки на початку XXI ст. стає відновлення порівняльно-історичних досліджень правових систем. Застосування порівняльного підходу, порівняльно-історичного методу дозволяє істотно розширити сферу вивчення проблемних питань історії вітчизняного права, інтенсифікувати отримання предметних знань, з'ясувати як закономірності, так і особливості еволюції національних правових інститутів у контексті світового правового розвитку. Значущим видається звернення уваги на компаративне дослідження історії права як важливого інструменту пізнання процесу становлення й розвитку національного права. Проте важко уявити сучасні розвідки без звернення уваги на характер порівняльно-історичних розробок вітчизняних учених у XX ст. У зв'язку з викладеним вище варто оцінити наукову спадщину відомих вітчизняних учених діаспори М.Д. Чубатого та Р.М. Лашченка.

Проблема статті полягає в з'ясуванні змісту проведених М.Д. Чубатим і Р.М. Лашченком правових порівняльно-історичних досліджень.

Діяльність указаних учених була предметом вивчення Я.М. Падоха, Н.А. Григорук, Ю.П. Лободи, В.А. Потульніцького. У працях зазначених учених висвітлюється біографія науковців, їх громадська діяльність, окремі аспекти їх наукової творчості; проте недостатньо зверталася увага на розробку М.Д. Чубатим і Р.М. Лашченком питань порівняльної історії права.

Метою статті є заповнення прогалів у вітчизняній історично-правовій науці стосовно з'ясування змісту проведених М.Д. Чубатим і Р.М. Лашченком правових порівняльно-історичних досліджень.

Важливо наголосити, що у своїх працях М.Д. Чубатий широко використовував методологію порівняльної історії права. Зокрема, під час інтерпретації предмета історії українського права та створенні її періодизації ним було використано діахронний вид порівняльно-історичного методу. Учений вважав, що позитивне право не є винятково витвором влади чи вчених-юристів, а є результатом багатовікового розвитку, що відбувається під впливом потреб життя, є лише однією з фаз правової еволюції. Як зазначав М.Д. Чубатий, в історії українського народу були деякі періоди, коли панувало іноземне позитивне право. Тому єдиним «зв'язуючим» елементом між різними періодами (повністю державного, автономного й бездержавного життя) було *українське звичаєве право* як відображення національних традицій, що сягало своїм корінням часів створення Руської Правди [1, с. 144]. Таке твердження дало йому можливість порівнювати між собою періоди й на підставі цього сформулювати предмет історії українського права: «...наука, яка висвітлює нам повстання й безперервний розвиток правних норм серед українського народу» [2, с. 5-7].

Логічним продовженням концептуалізації предметної сфери було намагання вченого окреслити періоди розвитку державного українського права. Використовуючи переважно схему М.С. Грушевського, М.Д. Чубатий виділяє земську (княжу) добу (до середини XIV ст.), литовсько-руську (до кінця XVI ст.) та козацьку доби (XVII і XVIII ст.) [2, с. 9].

Треба зазначити, що, за словами Я.М. Падоха та Н.А. Григорук, окреслені М.Д. Чубатим предмет і періодизація історії українського права відрізнялися від запропонованих Л.О. Окіншевичем. У М.Д. Чубатого дефініція ширша: він не обмежує науку історії українського права лише правом державних організацій, які створив український народ на опанованій ним території, а включає також право, яке утворили українці в періоди бездержавні та з обмеженою державністю. Так само Л.О. Окіншевич не поділяв і думку про критерії періодизації: ними мали бути етапи не державного, а соціально-економічного, політичного розвитку суспільства. Застосовуючи синхронний порівняльно-історичний метод, він вважав, що шляхи розвитку українського та європейських суспільств багато в чому подібні, тому періодизація історії українського права та права європейських народів є аналогічною [3, с. 91, 94-95; 4, с. 57-60]. Іншою є позиція М.Д. Чубатого, який застосував діахронний порівняльно-історичний метод, робив наголос на самобутності правового розвитку українського народу.

Звісно, М.Д. Чубатий багато уваги приділив обґрунтуванню теоретичної моделі звичаєвого права, за словами Ю.П. Лободи, адаптуючи її «до дослідження правової історії саме українського народу з її конкретно-історичною специфікою» [5]. Зокрема, М.Д. Чубатий зазначає, що існує три погляди на генезу звичаєвого права: індивідуалістичний (початок звичаєвого права треба приписати впливовим одиницям серед народу); націоналістичний (початок варто шукати в прикметах народної душі) та об'єктивні обставини (відносини з іншими народами, власна культура, клімат тощо). Учений займає нейтральну позицію, вважаючи, що всі три погляди виявляють лише окремі етапи генези звичаєвого права [2, с. 13-14]. Також до заслуг М.Д. Чубатого варто віднести дослідження ним форм звичаєвого права, відмінностей правового звичаю та закону, причин поступової заміни звичаю законом.

У конкретних дослідженнях учений намагався довести справедливість тверджень щодо дієвості та значущості українського звичаєвого права. Так, він зазначає, що норми маєткового, спадкового й родинного права, які ґрунтувались на ідеях Руської Правди, з незначними змінами перейшли в XIV ст., а норми спадкового права вплинули на форми землеволодіння в Україні в XV і XVI ст.; ідеї приватноправової культури українського народу помітні були також у козацьку добу [6, с. 19-20].

У контексті аналізу проведених М.Д. Чубатим правових порівняльно-історичних досліджень важливо надати оцінку його ставленню до іноземного впливу на українське право. Загалом учений вважав, що розробка цього питання має службове значення, «...оскільки мусимо ілюструвати, як це чуже право спричинювалося до зникання місцевого або, навпаки, наскільки місцеве українське право впливало на чуже, захоже, і витворювало тут нові інститути» [2, с. 7]. До періодів панування іноземного права він відносив такі: із середини XV ст. в Галичині, з 1569 р. на інших українських землях (польське право), з кінця XVIII ст. – період московського й австрійського права. Варто відзначити контрастне ставлення М.Д. Чубатого до характеру різних іноземних впливів. Наприклад, він доволі лояльно ставився до рецепції візантійського права в період Київської Русі. Учений вважав, що рецепція візантійського права була «легкою», введено лише ті закони, яких вимагало на той час життя; частину постанов було введено без змін, частину пристосовано до норм звичаєвого права. Дослідник зазначає: «Візантійське право ввело в нас чимало нових правних норм, передовсім з обсягу приватного права, і то деякі помітно в дусі римського права» [2, с. 20]. На його думку, позитивним наслідком рецепції була уніфікація права на всіх землях Київської Русі, а також збагачення національного права новими правовими поняттями. Проте рецепція в Київській Русі, на відміну від країн Західної Європи, не набула суттєвого поширення: цьому заважали потужна дія звичаєвого права й консерватизм українських племен [2, с. 25-27].

Попри це він однозначно негативно ставився до впливів права польського, литовського, угорського, оскільки, по-перше, ці впливи були наслідком занепаду української державності; по-друге, вони істотно змінили публічно-правовий устрій українських земель; по-третє, привнесли елементи феодального устрою, який учений розглядав як «чужий, сторонній» [6, с. 19; 7, с. 106]. Як справедливо зазначає Ю.П. Лобода, на підставі дослідження концепції М.Д. Чубатого можна зробити висновок про діалектичну сутність двох підсистем правової системи. Особливістю першої є домінування іноетнічних чинників, а друга підсистема зберігала власну неповторність і самобутність; діалектика першої й другої підсистем правової системи сприяла збереженню та розвитку правової традиції українського народу в умовах втрати власної державності [5].

Крім діахронного виду порівняльно-історичного методу, М.Д. Чубатий використовував і синхронний. Зокрема, він його застосував під час дослідження питання щодо права власності на землю в українських землях у період існування Великого князівства Литовського. На основі протиставлення сутності доменіального права в українських землях у вказаний період та в країнах Західної Європи він доходить висновку про істотну різницю між ними. Так, у Західній Європі існував «західний феодалізм», ознаками якого були відносини сюзеренітету-васалітету, наявність умовного тримання землі. В українських землях спроби ввести цю систему були за часів князя Вітовта, проте вони виявилися невдалими. Приватноправова маєткова залежність васала від сюзерена за помісною системою, на думку вченого, здавалася лише подібною до феодалізму, проте насправді такою не була; адже надані за службу маєтки в другому-третьому поколінні ставали вже повною власністю. Причиною цього були глибоко вкорінені ідеї приватної власності в українському праві. М.Д. Чубатий доводить, що вживана в канцелярському обігу «феодальна» термінологія («феод», «барон», «васал» тощо) не віддзеркалює наявний стан речей; відбувається лише перенос назв на поняття, які не завжди їм відповідали. Учений констатує, що подібні до західноєвропейських правові інститути місцевого походження існували тільки як наслідок військової необхідності [2, с. 215-216].

Значну частину своїх досліджень правовій порівняльно-історичній тематиці присвятив також Р.М. Лашенко. Зауважимо, що вчений у цілому був прихильником історичної школи права. Це вплинуло як на визначення ним епістемологічних основ історії українського права, розробку теорії звичаєвого права, так і на характер проведених конкретних досліджень.

Під історією права Р.М. Лашенко розумів поступовий розвиток правових понять і форм. Він вважав, що історія всесвітнього права є явищем доволі абстрактним, тому варто концентрувати свою увагу на вивченні історії національного права; адже кожна нація «йде більш-менш визначеним шляхом», виявляючи при цьому свої національні риси. Причинами цього «особливого напрямку розвитку» він називав «творчий геній цілого народу», а також фізичні, географічні, історичні й інші умови [8, с. 18]. Власне, у його концепції імпліцитно виявляється думка, що історію всесвітнього права треба розуміти лише через призму історії права різних націй, а загальнолюдські ідеї права тоді екстраполюються в народне життя, коли не тільки їх зміст, а й форма зрозуміла народу. Відтак у його інтерпретації історія українського права є наукою, яка «...викладає й вияснює поступовий розвиток українських правничих норм, правну еволюцію українського народу...» [8, с. 18-20]. Обсяг історії українського права має бути доволі широким та охоплювати всю українську націю, усю її правову творчість, де б і як вона не виявлялася. Варто зазначити, що така широка дефініція мала важливе значення для застосування порівняльно-історичного методу: він був необхідний задля порівняння тих форм і рис правового життя, які з'явилися під впливом окремих визначених факторів.

Використання Р.М. Лашенком діахронного виду дало йому можливість виокремити періоди безперервної еволюції українського права. Такими він вважав земський, литовсько-польський, гетьманський і московський (до 1917 р.). Безперервність генези українського права тісно пов'язувалась ученим із дієвістю звичаєвого права. Саме його консерватизм уможливував існування й розвиток українського права в різні історичні періоди [8, с. 24, 32]. На думку В.А. Потульницького, дослідник намагався довести, що, враховуючи історичні традиції, українському народу були притаманні ідеї народоправства, демократизму, рівноправності, відсутності становості [9, с. 67].

На основі діахронного виду в низці праць Р.М. Лашенко спробував обґрунтувати життєздатність українського права, яке, підкреслимо ще раз, пов'язувалось ним із звичаєвим правом. По-перше, він постулював ідею, що «...найголовнішим змістом Руської Правди є стародавні українські (руські) народні звичаї» [8, с. 51]. По-друге, на його думку, положення Руської Правди сприяли подальшому правовому розвитку українського народу. Він зазначає, що в литовсько-польську добу норми права, відображені в обласних привілеях великих литовських князів, «...вказують на надзвичайно близьке їх відношення до старовинної пам'ятки українського права – до Руської Правди...»; найважливішим джерелом Судебника Казимира 1468 р. була також Руська Правда [8, с. 207, 214-216]. Учений наголошує також на безпосередньому зв'язку норм українського права княжої доби та Статуту І редакції (1529 р.). До підстав так вважати Р.М. Лашенко зараховує, по-перше, «руську» (українську) мову, якою писаний Статут; по-друге, найголовнішим джерелом Статуту було українське звичаєве право: воно склало основний зміст норм кримінального, цивільного, частково процесуального права Статуту [10, с. 76-78, 83-87].

Синхронний (разом із діахронним) вид порівняльно-історичного методу було використано вченим під час дослідження питання ідеї права власності на землю в Україні та Московській державі. Він зазначає, що ідея права власності на речі в Україні «вписується» у світову історію розвитку цієї ідеї: від змішання понять «власність» і «володіння» до повноцінної приватної власності в сучасному розумінні, що стало наслідком довгої еволюції правових понять і зростання загальної культури. На думку Р.М. Лашенка, право власності на рухомі речі вже існувало за часів Київської Русі, чому він знаходить підтвердження в русько-візантійських договорах X ст. та Руській Правді [11, с. 376-378]. Учений у цілому підтримав погляди В.І. Сергієвича та І.Є. Енгельмана щодо проблеми права власності в Київській Русі й дійшов висновку, що фактичне володіння землею мало ознаки права власності, під ним можна вважати займанщину; для легалізації права власності потрібно було освоєння землі, громадські землі могли переходити у власність окремої особи. На його думку, у українців право приватної власності на землю виникло в той період, коли земля стала економічною цінністю, а для її обробки треба було докладати зусиль. Тому першими землевласниками були селяни [11, с. 383-384].

Дослідник переконаний, що з XI ст. відбувається подальший процес розвитку ідеї приватної власності на землю, вона набирає вже визначених форм, поступово відділяється від володіння. Основними рисами цього процесу є наявність покарання за порушення земельних меж у статтях

Руської Правди; протягом XII ст. в Київській Русі набуває активного розвитку князівська земельна власність і «боярське вотчинне право»; з другої половини XII ст. земля стає об'єктом купівлі-продажу [11, с. 386-387].

Учений зауважує, що розвиток ідеї приватної власності на землю відбувався і в литовсько-польський період. До його характерних ознак він відносить наявність «отчини» (спадкової власності), займанщини, існування права селян розпоряджатися земельною власністю, використання в Литовському статуті й інших актах таких термінів, як «купленина», «власність дідична», «земля власна», нарощування боротьби українських селян із польськими панамі щодо збереження власних прав на землю тощо. Цікаво, що Р.М. Лашенко висловлює думку про наявність багатьох спільних рис між давнім українським і польським правом. Зокрема, давнє польське право також визнавало право селянина на земельну власність; деякі положення Віслицького Статуту 1347 р. щодо цього є аналогічними постановам Руської Правди. Проте такі положення в давньому польському праві були нівельовані шляхетським правом, норми якого поступово переносились і на українські землі [11, с. 392-394, 399-400].

У праві Московської держави Р.М. Лашенко спостерігає зовсім інші тенденції. Він наголошує на тому, що татарське ярмо абсолютно перешкодило розвитку ідеї права приватної власності на землю в Московії. Московські володарі, маючи право верховної власності на землю, стали необмеженими її власниками. Гальмувала розвиток також громадська форма землеволодіння, яка передбачала ідею повної влади громади. Вотчинне ж землеволодіння завжди в Московії пов'язувалося із несенням служби; крім того, за найменшу провину землю могли конфіскувати. Симптоматично, що й термінологія, яка відображала право приватної власності на землю, виникла лише в період Російської імперії: термін «власність» вживається в актах часів Катерини II, а термін «давність володіння» зустрічається вперше в Зводі законів Російської імперії 1832 р. [11, с. 389-391, 394].

Певна частина його наукової творчості була присвячена дослідженню рецепції норм іноземного права до вітчизняного, взаємним впливам іноземного й українського права. У цілому Р.М. Лашенко лояльно поставився до рецепції візантійського права, зазначивши: «...рецепції права візантійського не являли собою простих компіляцій, проте значною мірою були переробкою права грецького...», вони пройшли «...через фільтр українського правничого світогляду» [8, с. 46]. Він вважав, що рецепція стосувалася переважно інститутів цивільного права, проте вплив візантійського права не варто перебільшувати, оскільки те, що не відповідало «народному правовому почуттю», не сприймалося.

Негативно Р.М. Лашенко поставився до впливу німецького права в литовсько-польський період, адже, на його думку, воно вважалося в українському середовищі «незрозумілим», було спрямовано на перебудову старовинного українського життя, передусім у містах. В унісон із представниками історичної школи в Україні XIX ст. Р.М. Лашенко протиставляв німецьке міське право давньослов'янському, стверджував, що воно поширювалося в Польщі, Чехії, Моравії протягом XII-XIII ст. Показово, що дослідник наголошував на тезі про однозначно негативний вплив німецького права й для Польщі, оскільки воно зруйнувало колишній стародавній слов'янський устрій Польщі, перетворивши її на шляхетську республіку, змінило докорінно не лише державний лад, а й суспільний устрій польських земель [8, с. 220-225, 234].

На українській території німецьке право через Польщу проникає в XIV ст. Основним мінусом німецького муніципального права вчений вважав відсутність спільних рис з українським звичаєвим правом, на якому розбудовувалося життя міста. Р.М. Лашенко зазначає, що в українських землях починають діяти адаптовані до реалій тогочасної Польщі збірки магдебурзького права, які склалися польськими компіляторами [8, с. 224-225, 230-231].

Набагато лояльніше вчений поставився до рецепції права польського. По-перше, давні польські збірники (Віслицький статут 1347 р., Вартський статут 1420-1423 рр.) містили, як і Руська Правда, чимало норм автохтонного звичаєвого права. По-друге, згадані Статути мали дуже багато норм, тотожних із нормами Руської Правди (у цьому Р.М. Лашенко підтримує думку Ф.І. Леонтовича). Такі твердження дали змогу вченому зробити висновок про тотожність норм старовинного права слов'янських народів [8, с. 236-242].

Учений відзначає впливи іноземного права безпосередньо й на Литовський статут. Зокрема, ідеться про вплив німецького права на кваліфікацію деяких злочинів, зміну карної системи, систематизацію матеріалу Литовського Статуту; римське право вплинуло на деякі постанови кримінального права.

Польське право, на думку дослідника, вплинуло на норми, що стосувались організації державного життя або які забезпечували привілеї шляхти. Також Р.М. Лашенко визнає, що до Статуту ввійшли й деякі норми білоруського звичаєвого права, говорить також про ймовірний вплив чеського права [10, с. 87-89].

Учений наголосив і на впливі українського права на право сусідніх держав. Він підтримав думку Ф.І. Леонтовича щодо впливу норм Руської Правди на Віслицький статут 1347 р. та Статут Владислава 1420-1423 рр., відзначив її істотний вплив на республіканські Новгород і Псков, «...у яких заховувався довгий час стародавній слов'янський устрій і які духовно тяглися до України-Русі...» [8, с. 52]. Крім того, він поділяв думку того ж Ф.І. Леонтовича та польського вченого І. Раковецького про чинність Руської Правди й на території Польщі (принаймні до видання Віслицького статуту) і на територіях, що межували із землями «руськими» [8, с. 52-53, 238].

Отже, зі сказаного вище можна зробити такі висновки:

1. У своїх дослідженнях учені використовували як евристичні і діахронний, і синхронний види порівняльно-історичного методу. Застосування першого виду дало їм змогу зробити експлікацію предмета історії українського права та виокремити етапи розвитку українського права в межах історично-правової реальності, яка існувала в княжу (земську), литовсько-руську (литовсько-польську) та козацьку (гетьманську) доби. Сполучним елементом, який синтезував генезу українського права в єдину безперервну лінію, вони вважали українське звичаєве право. Важливою є думка Р.М. Лашенко щодо перманентного розвитку в Україні ідеї права приватної власності на землю. Отже, завдяки діахронному порівнянню періодів учені ідентично інтерпретували еволюцію норм українського права як недискретну, самобутню, лінійну, побудовану на своєрідності правових звичаїв.
2. Синхронний вид було використано науковцями задля обґрунтування різниці в сутності доменіального права в українських землях у литовсько-руський період та в країнах Західної Європи в аналогічну добу (М.Д. Чубатий), а також під час порівняльного аналізу ідеї права приватної власності на землю в Україні та Московській державі (Р.М. Лашенко). Перший дійшов висновку, що деяка подібність у системах доменіального права була вдаваною, розвитку класичного феодалізму в українських землях заважала ідея приватної власності в українському праві; Р.М. Лашенко висловив думку, що зовнішній чинник (татарське ярмо) перешкодив розвитку цієї ідеї в Московії.
3. Дослідники лояльно поставилися до рецепції візантійського права в княжу добу, оскільки вважали, що її наслідком була уніфікація права на всіх землях Київської Русі, а також збагачення національного права новими правовими поняттями. Проте різною була їх оцінка іноземних впливів у наступний період. М.Д. Чубатий вважав, що вони стали наслідком занепаду української державності, істотно змінили публічно-правовий устрій українських земель, привнесли елементи феодального устрою. Натомість Р.М. Лашенко підкреслив негативний вплив лише німецького права, оскільки воно не мало спільних рис з українським звичаєвим правом, однак доволі лояльно поставився до впливів на Литовський статут польського, римського, чеського, білоруського права. Також учений розглядав українське право як елемент давньослов'янського права, чим пояснюється його твердження про широкі взаємовпливи українського й польського права, позитивний вплив Руської Правди на розвиток права Новгорода та Пскова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубатий М. Як народжувалася наука історії українського права / М. Чубатий // Збірник на пошану Івана Мірчука (1891 – 1961). – Мюнхен, 1974. – С. 140-148.
2. Чубатий М. Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права / М. Чубатий. – Мюнхен-Київ : Ноосфера, 1994. – 224 с.
3. Падох Я. Піонерські заслуги Миколи Чубатого в науці історії українського права / Я. Падох // У пошуках історичної правди. Збірник на пошану Миколи Чубатого. 1889 – 1975. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1987. – С. 83-121.
4. Григоруk Н. Микола Чубатий як історик України / Наталія Григоруk. – Тернопіль : Тернопіль Онлайн, 2003. – 160 с.

5. Лобода Ю.П. Історико-правова концепція М. Чубатого та методологія дослідження правової традиції українського народу [Електронний ресурс] / Ю.П. Лобода. – Режим доступу : <http://www.pravnuk.info>
6. Чубатий М.Д. Державно-правне становище українських земель литовської держави під кінець XIV ст. / М.Д. Чубатий // Записки НТШ. – 1924. – Т. 134 – 135. – С. 19-65.
7. Чубатий М.Д. Державно-правне становище українських земель литовської держави під кінець XIV ст. / М.Д. Чубатий // Записки НТШ. – 1926. – Т. 144 – 145. – С. 1-108.
8. Лашченко Р. Лекції по історії українського права / Ростислав Лашченко. – К. : Вид-во «Україна», 1998. – 254 с.
9. Потульницький В.А. Історія української політології (Концепція державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В.А. Потульницький. – К. : «Либідь», 1992. – 232 с.
10. Лашченко Р. Литовський Статут, як пам'ятник українського права / Ростислав Лашченко // Науковий збірник Українського університету в Празі. – 1923. – Т. I. – С. 66-95.
11. Лашченко Р. Ідея приватної власності в Україні / Ростислав Лашченко // Науковий ювілейний збірник Українського університету в Празі присвячений панові Президентові Чехословенської республіки Проф. Др. Т.Г. Масарикові. – 1925. – Ч. I. – С. 374-405.

REFERENCES

1. Chubatyi, M. (1974), "How the science of history of Ukrainian law was born", *Zbirnyk na poshanu Ivana Mirchuka (1891 – 1961)* [Collection in honor of Ivan Mirchuk (1891 – 1961)], Munich, pp. 140-148.
2. Chubatyi, M. (1994), *Ohlyad istoriyi ukrayinskoho prava. Istoriya dzherel ta derzhavnoho prava* [Overview of the history of Ukrainian law. History of sources and state law], Noosfera, Munich-Kyiv.
3. Padokh, Ya. (1987), "Pioneer achievements of Mykola Chubatyi in science of history of Ukrainian law", *U poshukakh istorychnoyi pravdy. Zbirnyk na poshanu Mikoly Chubatoho. 1889 – 1975* [In search of the historical truth. Collection in honor of Mykola Chubatyi. 1889 – 1975], New York – Paris – Sidney – Toronto, pp. 83-121.
4. Gryhoruk, N. (2003), *Mykola Chubatyi yak istorik Ukrayiny* [Mykola Chubatyi as a historian of Ukraine], Ternopil On-line, Ternopil, Ukraine.
5. Loboda, Yu.P. (2013), "Historical and legal concept of M. Chubatyi and methodology of reseach of legal traditions of Ukrainian people", available at : <http://www.pravnuk.info>
6. Chubatyi, M.D. (1924), "Public legal position of Ukrainian lands within the Lithuanian state at the end of the XIV century", *Zapiski NTSh*, Vol. 134-135, pp. 19-65.
7. Chubatyi, M.D. (1926), "Public legal position of Ukrainian lands within the Lithuanian state at the end of the XIV century", *Zapiski NTSh*, vol. 144-145, pp. 1-108.
8. Lashchenko, R. (1998), *Lektsiyi po istoriyi ukrayinskoho prava* [Lectures on the history of Ukrainian law], Vyd-vo «Ukrayina», Kyiv, Ukraine.
9. Potulnitskyi, V.A. (1992), *Istoriya ukrayinskoyi politolohiyi (Kontseptsiya derzhavnosti v ukrayinskiy zarubizhniy istoriko-politichniy nauksi)* [History of Ukrainian political science (concept of statehood in Ukrainian foreign historical and political science)], «Lybid», Kyiv, Ukraine.
10. Lashchenko, R. (1923), "Lithuanian Statute, as a monument of Ukrainian law", *Naukovyi zbirnyk Ukrayinskoho universytetu v Prazi*, vol. I, pp. 66-95.
11. Lashchenko, R. (1925), "The idea of private property in Ukraine", *Naukovyi yuvileyniy zbirnyk Ukrayinskoho universytetu v Prazi prisvyachenyi panovi Prezidentovi Chehoslovenskoyi respubliki Prof. Dr. T.G. Masarikovi*, part I, pp. 374-405.